Lecția 10 · Statul de drept

Introducere

Îți poți imagina o țară în care legile s-ar aplica doar oamenilor obișnuiți, iar cei care conduc ar putea schimba regulile cum le convine? Multă vreme, așa a fost: regele era el însuși legea. Statul de drept a apărut tocmai ca să pună capăt acestei situații. În această lecție afli ce este statul de drept, pe ce principii se sprijină, cine îl apără și ce poți face când o autoritate îți încalcă drepturile.

În această lecție vei descoperi

– ce este statul de drept și ce înseamnă că nimeni nu este mai presus de lege;
– care sunt principiile statului de drept și cine apără fiecare principiu;
– ce fac Curtea Constituțională și Avocatul Poporului;
– cum controlează cetățenii autoritățile și ce pot face când le sunt încălcate drepturile.

Ce l-a oprit pe primar?

1. Ai aflat că judecătorii nu primesc ordine de la nimeni. Dar cine se asigură că nici cei care conduc nu încalcă legea?

2. Urmărește un scurt video: *Nimeni nu e mai presus de lege*. Un primar vrea să-ți confișteze terenul pentru un proiect personal. Ce l-a oprit?

3. În video, regii „erau înșiși legea”. Ce s-a schimbat de atunci?

4. Întrebarea lecției: ce face ca nimeni, nici cei care conduc, să nu fie mai presus de lege?

Răspunsul îl construim pas cu pas, în cele trei secțiuni de mai jos.

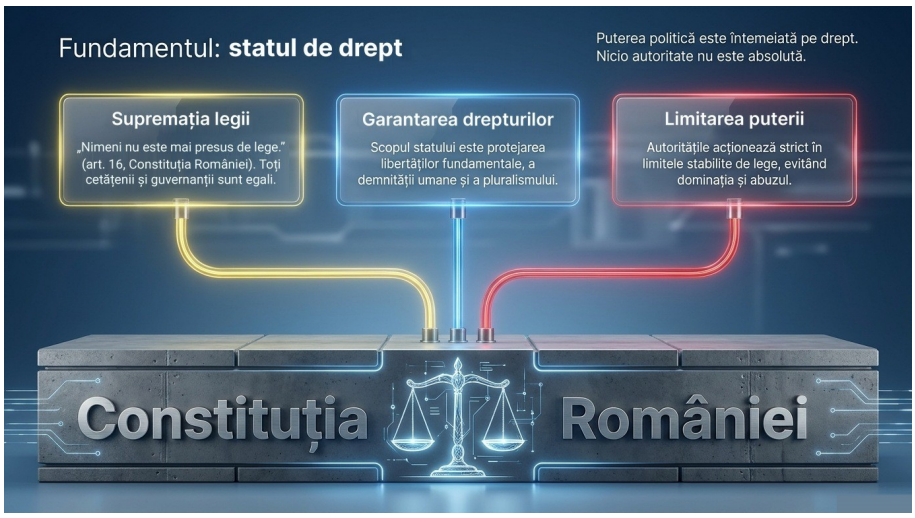
1. Ce este statul de drept

Definiție

Statul de drept este un stat constituțional în care guvernanții exercită puterea în limitele stabilite prin lege și sunt obligați, prin lege, să respecte drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor.

Statul de drept este statul în care nimeni nu este mai presus de lege, oamenii fiind egali în fața acesteia și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări; guvernanții sunt supuși legii. Nimeni nu este mai presus de lege, nici măcar cei care administrează instituțiile statului sau cei care fac legile. Condiția fundamentală a statului de drept este recunoașterea supremației legii asupra voinței celor care dețin puterea.

Cuvântul „drept”, folosit cu sens juridic, face trimitere la latinescul iustus, care însemna conform cu dreptul, cu legile; drept, just, legitim. Ideea statului de drept prinde contur în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, ca reacție la sistemele de guvernare arbitrare și autoritare; Jean-Jacques Rousseau scria că poporul liber se supune doar legilor, nu unor guvernanți care acționează arbitrar, iar conducătorii sunt „slujitorii și nu stăpânii legilor”. În statul de drept, puterea politică este întemeiată pe drept, pe lege: are întâietate forța argumentului, nu argumentul forței.

Fundamentul statului de drept: supremația legii, garantarea drepturilor, limitarea puterii.

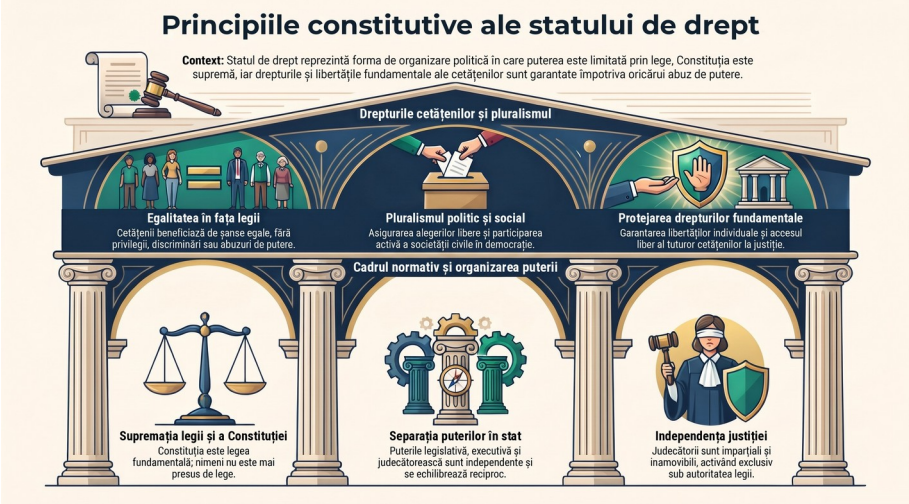
Din lege
Constituţia României, art. 1 alin. (3): „România este stat de drept, democratic şi social, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile cetăţenilor, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme, în spiritul tradiţiilor democratice ale poporului român şi idealurilor Revoluţiei din decembrie 1989, şi sunt garantate.” Art. 16: „(1) Cetăţenii sunt egali în faţa legii şi a autorităţilor publice, fără privilegii şi fără discriminări. (2) Nimeni nu este mai presus de lege.”
Ce înseamnă pentru tine: legea te apără la fel de mult ca pe cel mai puternic om din țară.

2. Principiile statului de drept

Supremația Constituției: Constituția se află deasupra tuturor legilor, iar prevederile ei nu pot fi încălcate de alte legi; ea este respectată de toată lumea, atât de cetățeni, cât și de autorități. Separația și echilibrul puterilor: puterea legislativă este separată de cea executivă și de cea judecătorească; fiecare putere se exercită în limitele stabilite de lege, iar puterile în stat se controlează reciproc.

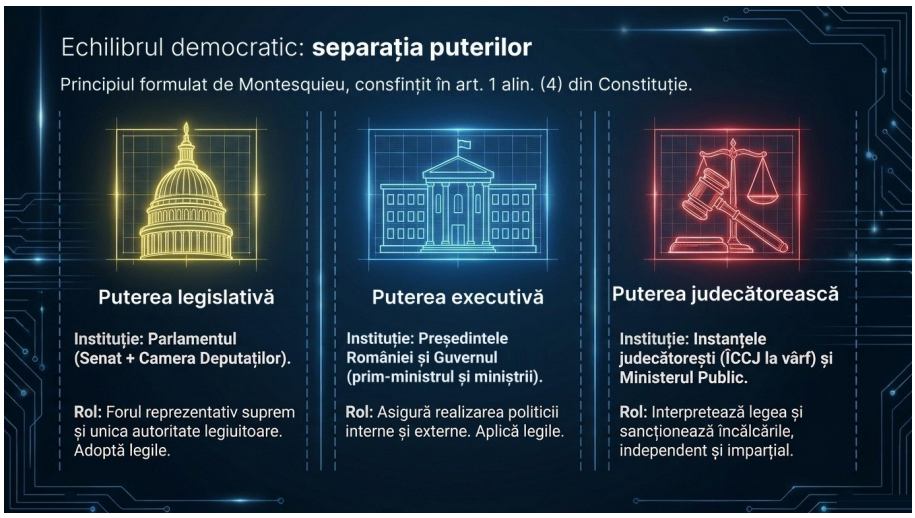
Nu putem vorbi despre stat de drept atunci când puterea judecătorească nu este separată de cea legislativă și de cea executivă și când principiul justiției independente nu este garantat. Drepturile și libertățile fundamentale sunt garantate prin constituție, iar cetățenii au dreptul la protecție egală oferită de lege; cetățenii sunt egali în drepturi și îndatoriri. Se asigură alternanța democratică la guvernare, prin alegeri libere, pe baza votului universal, egal, direct și secret, în baza pluralismului politic; statul și instituțiile sale nu se identifică cu partidele politice.

Principiul	Ce înseamnă	Cine îl apără
supremația Constituției și a legii	nicio lege nu poate contrazice Constituția	Curtea Constituțională
separația și echilibrul puterilor	puterile se controlează una pe alta	Parlamentul, Guvernul și instanțele
independența justiției	judecătorii se supun numai legii	Consiliul Superior al Magistraturii
garantarea drepturilor și libertăților	drepturile din Constituție sunt apărate	instanțele, Avocatul Poporului
egalitatea în fața legii	aceleași reguli pentru toți	instanțele
pluralismul și alegerile libere	mai multe partide; conducătorii se schimbă prin vot	cetățenii, prin vot

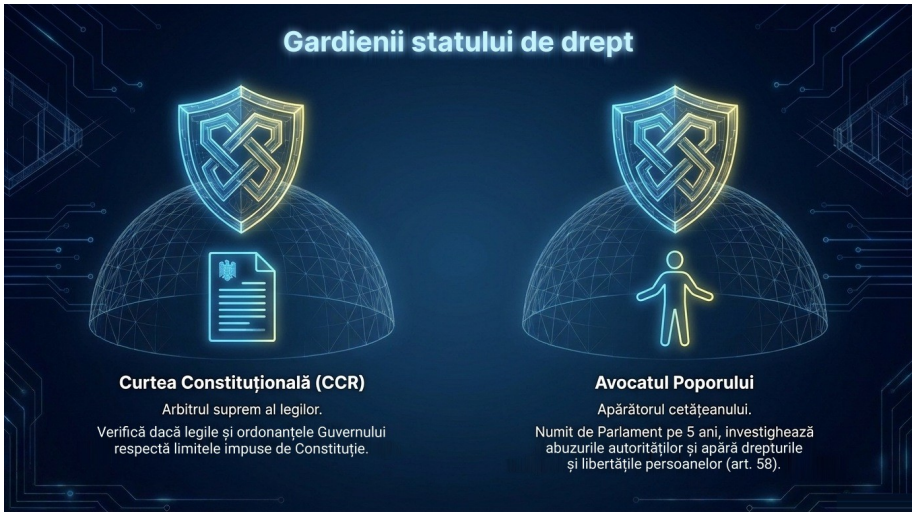

Principiile constitutive ale statului de drept.

Statul de drept garantează în mod special controlul constituționalității legilor, independența și imparțialitatea justiției și protejarea prin lege a drepturilor și libertăților cetățenești. Controlul constituționalității legilor îl face Curtea Constituțională; drepturile și libertățile persoanelor fizice le apără Avocatul Poporului. Avocatul Poporului investighează plângerile cetățenilor referitoare la abuzurile sau la nerespectarea drepturilor lor de către autorități și poate propune soluții; este numit de Parlament, are un mandat de cinci ani, care poate fi reînnoit o singură dată, și este independent. Cine are dovezi că i-au fost încălcate drepturile se poate adresa justiției și Avocatului Poporului, dar și instituțiilor internaționale, cum este Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Separația puterilor: legislativă, executivă și judecătorească.

Curtea Constituțională și Avocatul Poporului, gardienii statului de drept.

Din lege
Constituția României, art. 1 alin. (4): „Statul se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor — legislativă, executivă și judecătorească — în cadrul democrației constituționale.” Art. 142 alin. (1): „Curtea Constituțională este garantul supremației Constituției.” Art. 58 alin. (1): „Avocatul Poporului este numit pe o durată de 5 ani pentru apărarea drepturilor și libertăților persoanelor fizice.”
Ce înseamnă pentru tine: dacă o lege sau o autoritate îți încalcă drepturile, există instituții care să te apere.

3. Cetățenii și autoritățile

Menirea autorităților este să îi protejeze pe cetățeni și să le asigure respectarea drepturilor și libertăților. Într-un stat de drept, cetățenii exercită control asupra autorităților: le dau votul cu ocazia alegerilor și le legitimează puterea, iar autoritățile au obligația de a răspunde în fața cetățenilor pentru mandatul încredințat. Opoziția reacționează și critică majoritatea atunci când aceasta își depășește atribuțiile, cetățenii își pot schimba reprezentanții la alegeri, iar presa poate cere

autorităților să răspundă public pentru acțiunile lor. Societatea civilă este considerată partener egal cu statul, existența ei fiind o garanție a îndepărtării pericolului abuzului de putere.

Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului, anularea actului și repararea pagubei; cetățenii se pot adresa tribunalelor pentru o judecată dreaptă. Potrivit unei evaluări realizate anual de World Justice Project, în 2023 România ocupa locul 40 din 142 de state, cu un scor de 0,63 pe o scară de la 0 la 1.

Domnia legii: puterea separată, colaborarea și controlul reciproc apără libertatea cetățeanului.

Din lege
Constituția României, art. 52 alin. (1): „Persoana vătămată într-un drept al său ori într-un interes legitim, de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins sau a interesului legitim, anularea actului și repararea pagubei.” Art. 21 alin. (1): „Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime.”
Ce înseamnă pentru tine: dacă o autoritate îți face o nedreptate, nu trebuie să o accepți — poți merge la instanță.

Rezumat

1. Statul de drept este un stat constituțional în care cei care conduc exercită puterea în limitele legii și respectă drepturile și libertățile cetățenilor; nimeni nu este mai presus de lege.

2. Principiile statului de drept sunt supremația Constituției și a legii, separația și echilibrul puterilor, independența justiției, garantarea drepturilor și libertăților, egalitatea în fața legii, pluralismul și alegerile libere.

3. Curtea Constituțională veghează ca legile să respecte Constituția; Avocatul Poporului apără drepturile persoanelor în fața autorităților publice.

4. Cetățenii controlează autoritățile prin vot, prin presa liberă și prin plângeri; cine este vătămat de o autoritate publică se poate adresa instanței.

Stat de drept sau nu?

Cum lucrăm. În grupe de câte patru, primim o situație. Hotărâm dacă e stat de drept sau nu și răspundem la patru întrebări. Apoi prezentăm clasei ce am hotărât.

Întrebările — le poți folosi și singur, la oricare dintre situațiile de mai jos:

1. Este stat de drept sau nu?

2. Cine a încălcat regula (dacă a încălcat-o cineva)?

3. Ce principiu al statului de drept este în joc?

4. Cine poate interveni?

Situația 1. Șeful unei autorități pentru protecția consumatorilor închide un restaurant, pentru că fiica lui s-a plâns că nu a primit masa pe care o voia.

Situația 2. Un primar își parchează mașina pe locurile rezervate persoanelor cu dizabilități, cu permisul unei persoane decedate.

Situația 3. Parlamentul adoptă o lege prin care președintele Parlamentului, prim-ministrul și președintele partidului de guvernământ nu pot fi judecați de instanțe.

Situația 4. Domnul M. a fost ținut doi ani în închisoare fără să fie judecat.

Situația 5. Pentru că primarul nu și-a dat acordul, domnul Popescu nu a putut candida pentru consiliul local.

Situația 6. Ion a fost închis pentru că a lipit afișe în care critica guvernarea.

Situația 7. Președintele României cere Parlamentului să reanalizeze o lege pe care deputații și senatorii au adoptat-o.

Situația 8. Un partid politic care cheamă la violență și la desprinderea unei părți din țară este declarat neconstituțional.

Verifică-te

1. Completează. *a) Statul de drept este un stat ..... . b) Într-un stat de drept, legea este respectată și de ....., și de ..... . c) Exercitarea puterii în limitele ..... împiedică abuzul de ..... . d) Într-un stat de drept, cetățenii au acces ..... la justiție.*

2. Asociază. Potrivește instituția cu rolul ei: *Curtea Constituțională, Avocatul Poporului, instanța — a) investighează plângerile cetățenilor împotriva abuzurilor autorităților; b) verifică dacă legile respectă Constituția; c) poate anula actul abuziv al unei autorități și o poate obliga să repare paguba.*

3. Gândește-te. Ești de acord cu afirmația: „Un rege care se ghidează după reguli este de preferat unui conducător care folosește puterea după bunul plac”? De ce?

Din lege

Din lege
Constituția României, art. 1 alin. (5): „În România, respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie.”
Ce înseamnă pentru tine: și tu, și cei care conduc țara aveți aceeași obligație — să respectați Constituția și legile.

Știai că

Știai că?
În 1215, regele Ioan al Angliei a acceptat un document numit Magna Charta Libertatum. Unul dintre articolele lui spunea: „Nu vom vinde, nu vom refuza și nu vom întârzia nimănui dreptatea și justiția.” A fost unul dintre primele documente prin care un rege a acceptat că și el trebuie să respecte reguli.
Gândește-te: de ce ar accepta un rege să-și limiteze puterea?